

Rapport, Stenhammarprojekt med NUS nov. 2015 till mars 2016.

Av: Björn Sikström

Bakgrund

Detta projekt är ett samarbete mellan tonsättaren Björn Sikström och Norrbottens Ungdomssymfoniker (NUS) vars första fas görs inom ramen för Föreningen Svenska Tonsättares (FST) Stenhammarprojekt. Samarbetet är ett pedagogiskt projekt med syfte att dels undersöka vilka tankar ungdomarna har kring att spela sina instrument i orkestern och kring den musik de spelar och det ska även skapa intresse för komponerande och en ökad förståelse för hur orkestermusik fungerar. Projektet är uppdelat i två faser, först en undersökande och pedagogisk del och sedan en del där Björn Sikström komponerar ett nytt stycke för NUS, baserat på ungdomarnas tankar kring musiken. Projektet drivs av Björn Sikström som själv spelat i orkestern, Leif Karlsson, orkesterns konstnärlige ledare och Kristina Enquist som är producent på Norrbottensmusiken. Det hela finansieras av Föreningen Svenska Tonsättare och Norrbottens Läns landsting med Norrbottensmusiken som projektägare. Denna rapport handlar om arbetet med den första fasen av detta och fungerar som en sammanfattning av den.

Arbetsmetod

Arbetet med denna första fas delades in i tre delar: först en träff där Björn och orkesterns musiker samtalar kring frågor (se bilaga 1) om vad musikerna tycker och tänker om att spela sina instrument och att spela i orkester. Därefter fick de som ville gå med i en särskild kompositionsgrupp som via en mail-grupp fick lära sig mer om komposition och orkestermusik. De fick dessutom komma med ytterligare idéer till det nya stycket som Björn ska komponera. De som ville fick även komponera egna idéer som kan infogas i det nya stycket. Slutligen gjorde Björn ett antal korta och en lång skiss på hur ett nytt stycke kunde tänkas låta. Gruppen har sedan kunnat välja de idéer bland skisserna som de bäst tycker stämmer överens med deras egna preferenser.

Anledningen till att vi valde denna korrespondensbaserade metod är att orkesterns medlemmar är utspridda över ett stort geografiskt område, så det är mycket svårt att träffas och eftersom orkestern bara ses ett fåtal gånger per år behöver de den korta tiden till repetitioner. Metoden möjliggjorde också för medlemmarna att själva bestämma i vilken grad de ville engagera sig i projektet.

Genomförandet

Denna första fas av projektet inleddes i samband med orkesterlägret den 14:e november 2015. Under eftermiddagen fick Björn och orkesterns olika sektioner chans att träffas och samtala kring ett antal frågor som Björn förberett tillsammans med Leif Karlsson och Kristina Enquist. Samtalen blev mycket lyckade då det visade sig att orkesterns medlemmar hade väldigt mycket att säga. Alla samtal spelades in och finns transkriberade i bilaga 2.

Därefter fick de som ville vara med kompositionsgruppen och tretton deltagare anmäla sig. I den efterföljande korrespondensen har utbildningsmaterialet varit utformat på ett sådant sätt att det ska fungera oavsett vilka förkunskaper deltagaren har. Saker som musikalisk form, orkestrering, och olika sätt att ta sig an komponerandet av ett nytt orkesterstycke har diskuterats. Sedan komponerade Björn ett antal kort skisser med olika exempel på harmonik, melodik och rytmik där deltagarna fick komma med synpunkter på och välja de exempel på karaktärer de gillade bäst. Med dessa val som utgångspunkt komponerade sedan Björn en lite längre skiss (ca: 2 min musik) som deltagarna sedan än en gång fick ge synpunkter på.

Slutsatser

De intryck jag fått av detta projekt och i synnerlighet av samtalen den 14:e november är att orkesterns medlemmar verkligen tycker att det är roligt att spela tillsammans. De har dessutom ganska mycket egna åsikter om vad som är bra och mindre bra komponerad orkestermusik. Här är en liten sammställning av nyckelord för några av de saker som orkestern tycker karaktäriserar ett bra orkesterstycke.

- Filmmusikaliskt, storslaget och episkt.
- Variation.
- Vacker melodik.
- Kammarmusikaliskt samspel.
- En lagom blandning mellan "märkliga" (dissonanta, stämningsskapande) och vanliga (konsonanta) karaktärer.
- Gärna något snabbare parti.
- Kraftigt och mäktigt.
- Både riktigt svaga partier och maffigare där alla är med.
- Svängiga rytmer.

Men jag har även fått intrycket av att det finns en nyfikenhet på sådant som lite grann faller utanför ramarna för den klassiska repertoaren. Till exempel generöverskridanden och ovanliga och gärna lite galna inslag.

Den återkoppling jag fick på frågorna och arbetet med skisserna har gett mig en oerhört gedigen grund att börja komponera ifrån när jag senare kommer att påbörja arbetet med det nya orkesterstycket. För mig personligen har projektet varit väldigt inspirerande, utvecklande och det har varit en fin utmaning att försöka sätta mig in i deras perspektiv.

Som jag ser det har projektet hittills varit framgångsrikt på många plan och som avslutning på denna fas fick gruppen svara på en enkel enkät om arbetet hittills. Samtliga respondenter svarade att deras intresse för komposition ökat genom detta projekt och det känns ju väldigt roligt!

Nu återstår bara att tillämpa alla dessa idéer och ta sig an den andra fasen i detta projekt.

Bilaga 1: Frågeställningar, frågor till träff med orkestern den 14/11 2015

- När är det som roligast att spela ditt instrument?
 - Och varför? Ge exempel.
- När är det som roligast att spela tillsammans i orkester?
 - Ge exempel på hur sådan musik kan tänkas vara.
- Vad tycker ni kännetecknar ett riktigt bra orkesterstycke?
 - Vilka ingredienser bör finnas med?
- Vad tycker ni om den musik ni spelar i orkestern?
 - Finns det någon typ av musikaliskt uttryck som ni skulle vilja spela som inte finns i er nuvarande repertoar?
- Finns det något ni är nyfikna på och skulle vilja prova i ett nytt orkesterstycke?
- Skulle någon av er vilja vara med i en mindre grupp som tillsammans med mig jobbar fram idéer för det nya stycket?

Bilaga 2: Orkesterns svar, transkription, intervjuer 14/11-15

Stråkarna:

När tycker ni att det är som roligast att spela era instrument?

-När det går bra.

-I orkester, tillsammans med andra.

Är det någon speciell typ av musik då, finns det något som är extra intressant eller roligt att spela?

-oj, nej då... kammarmusik, eller såhär...

Ok, är det någon annan som har idéer och tankar om det?

-Jag gillar filmmusik, typ star wars.

Ok, får jag fråga varför?

-Jag vet inte, jag tror att om det är en film så blir det som en känsla med också...

-Ofta mer storslaget och episkt också...

Och det gillar ni?

-Mmm...

När ni spelar tillsammans med de andra sektionerna, finns det då situationer som är extra roliga att spela?

-När det är mycket slagverk och bomber och granater...

Gillar ni att spela tillsammans med dem när det händer mycket?

-Ja, precis, om det är så att man bygger upp något och man kan explodera med mycket bas och slagverk och sådär... men inte hela tiden.

-Jag tycker det är kul när man känner att alla stämmor verkligen behövs, typ en tema som vandrar emellan.

-Nakna tajta pizz! När de är riktigt tajta, så att det låter som att det bara är en som spelar.

-Om dom blir tajta!

Vad tycker ni kännetecknar ett riktigt bra orkesterstycke, vilka ingredienser ska finnas i ett sådant?

-Det måste finnas finesse, det ska vara unikt.

Kan du ge något exempel på ett sådant stycke?

-Nää, inte på rak arm. Men det ska vara något man inte har hört förut.

-Om det är mycket variation är det ofta ett bra stycke, så det inte är samma hela tiden, utan det ska vara många delar som är väldigt olika, då är det roligt att spela.

-Att det byggs upp tycker jag är ganska viktigt, att allt ska vara med på slutet.

Att gå från det lilla till det stora och tvärt om, kanske?

-Mmm...

Någon annan som har några tankar?

-Jag tänker en vacker melodi som man känner att man bara sugns in i och gärna med en stämma. Fast det behöver ju inte vara supermelodiskt heller, men att man ändå kan känna att man kan berätta något med det.

Någon fler som har tankar om det perfekta orkesterstycket?

-Ja, men lite som Jasmine sa, att alla har en roll, att alla kanske får spela melodin en gång, så att det inte bara blir en kompstämma.

Finns det något som ni skulle vilja spela som inte finns i er nuvarande repertoar?

-Lord of the Rings.

Varför det?

-För att det är väldigt bra musik, jag vet inte vad jag ska säga om det.

-Det är väl kul att blanda lite gammalt och nytt, så att det inte bara blir gammal musik. Vi har ju spelat Indiana Jones någon gång, så man får lite filmmusik och så där, men jag vet inte riktigt om jag saknar något...

Men om man pratar lite mer ur ett generellt perspektiv, kan man då säga, till exempel: mer melodiskt, mer rytmiskt eller... mer kaos?

-Mer kaos!

Instämmer ni andra i det?

-Mmm, ja...

-Det beror på vad det är för kaos, kontrollerat kaos kanske.

Träblås:

När är det roligast att spela era instrument och varför?

-När röret funkar (skratt).

-Jag tycker det är roligast när vi spelar alla samtidigt...

När det är liksom tutti?

-Ja, fast också hela träblåset...

-Jag tycker det är kul när alla spela, fast också så att man har sin egna grej i det här, så att det inte bara är att jag dubblerar den här stämman.

-Att var och en har en solobit...

-Eller kanske inte solo, men att man har en tersett (trio?) eller duett...

-Jag tycker att det är roligt när man har en egen melodi...

Lite som i Bachs musik då eller? (kontrapunktiskt)

-Det är lite svårt...

-Det kan ju också vara att man har olika melodier på olika ställen.

När är det då roligast att spela tillsammans i orkester, hur låter sådan musik?

-Jag tänker att man liksom inte har en sorts favoritmusik, det är ju väldigt kul att spela Battlefield som vi gör nu. Men det är ju roligt att spela, till exempel Chaminade också och de är ju helt olika.

-Så jag tror att jag menar om man upplever om stämman är välskriven, om man får tillföra någonting.

Hur är en stämman när den är välskriven?

-Den passar in med de andra...

-Det är ackord och sådant där(??).

-Den är inte så jättesvår att intonera ihop.

-Kanske att den är betydelsefull, även om den bara är en kompstämma.

-Man vill ju inte spela något som inte hörs eller som ingen bryr sig om...

-Även om det är komp så vill man ju känna at den behövs. Alltså det spelar någon roll om man spelar den eller inte.

-Jag tycker att det är lite mindre roligt att bara spela typ en rytm, alltså som inte tillför så jättemycket. Det är roligare att spela en melodi som framgår lite.

Vad tycker ni kännetecknar ett riktigt bra orkesterstycke, vilka ingredienser ska finnas med i ett sådant?

-Att man tar fram det bästa från varje instrument. Olika instrument har ju olika egenskaper, att man framhäver dem.

-Också alla de olika instrumentgrupperna.

-Och att det ibland kanske är tunnare och kanske någon solo-stämman och så ibland så är det sådär jättemaffigt med alla på en gång.

-Olika karaktärer på stycket, att i början har man kanske en speciell karaktär och så växer den och förändras med musiken. Jag gillar ju det här med Battlefiled, det byter ju som stycken i sig så då får man ju det här tydliga karaktärsbytet. Att få med sådant i musiken är nice.

-Och så att det blir, så tunt som du sa, att när vi har väldigt, väldigt svagt då är det nästan ingen annan som spelar, så vi verkligen kan spela så svagt.

Har ni några fler tankar om det perfekta orkesterstycket?

-När det som står är realistiskt. Ibland kan de stå något som inte känns så roligt, han som skrev det där är nog inte klarinettist eller oboist.

-Fast det är ju ändå kul med en utmaning också... det får inte vara för lätt tycker jag.

-Nej, det ska ju vara lite svårt, men ändå överkomligt.

Om man pratar karaktär på musiken då, gillar ni mycket rytmer, melodier, gillar ni dissonanser eller ska det vara konsonant, harmoniskt... vad tänker ni om sådana saker?

-Jag är mer för melodier...

-Inte för mycket dissonanser...

-Ja, men det kan vara ganska trevligt... (dissonanser)

-Det kan vara rätt trevligt...

-Men det får inte bli för mycket heller...

-Det blir lite jobbigt att intonera.

-Det skapar ju en mer spännande stämning med dissonanser, för att skapa ett extra lager på något ställe...det är nice.

-Kanske de löses upp till något, vanligt eller snyggare.

Så ni kan tänka er något som är väldigt märkligt, mystiskt och dissonant som sedan går till något väldigt vackert?

-Ja, absolut.

-Men kanske inte ett helt orkesterverk som är atonalt.

-Så känner man att man kanske behöver någon tempo-grej efter det, så man inte somnar.

-Det bästa vore om man kunde kombinera allt till en lagom blandning.

Brass:

När är det som roligast att spela era instrument, och varför?

-När trombonerna har solo.

Någon speciell typ av karaktär på solot?

-Alltså när det är sådär kraftigt och mäktigt... liksom det är som höjdpunkten i låten när trombonerna har solot.

Ni andra som inte spelar trombon, då. Vad säger ni?

-Det är väl ganska snyggt när det är feta brassklanger... fanfarigt.

-Det är kul när det är lite *call and response* också, att en grupp spelar (trumpeter) och sedan svarar trombonerna och så fortsätter hornen på det... lite sådär fram och tillbaka.

-Jag gillar klanger, schyssta klanger...

Hur är en schysst klang då?

-Hornkvint!

-Mycket nior och dim och sådär, sånt som upplöses, gärna ganska klustriga, kanske svaga som sedan går över i starkt.

Att spela i orkester tillsammans då, kan ni ge exempel på när det känns som bäst att spela hela orkestern tillsammans?

-När det är starkt (skratt)...

Ingen som gillar att spela svagt?

-Nej.

-När stråket får vara matta.

-Vad som helst utom att spela efterslag, efterslag och boppar, det är jättetråkigt.

Brassare brukar ju gilla rytmer?

-Ja, men det går bra... svängiga rytmer.

Melodier?

-Ja...

Vad kännetecknar ett riktigt bra orkesterstycke, vilka ingredienser bör ett sådant innehålla?

-Att alla har något att göra, så att det inte bara blir bop, bop, bop...

-Att man inte fixar det avista... då tycker jag att det är bra.

-Jag tycker att det ska vara oväntat också, någostans i låten, så att man inte väntar sig direkt från början.

-John Williams, kan man säga, gör lite som honom så blir det bra.

Hur tänker ni andra, har ni idéer om hur det perfekta orkesterstycket, hur är det upplagt?

-Det är svårt att säga...

Om man pratar om till exempel, det finns ju stycken som har ungefär samma material hela tiden, som Bolero och sedan finns det stycken som är väldigt varierande?

-Det ska inte vara för mycket roligt, men litegrann.

Är det något som ni är nyfikna på att testa i ett nytt stycke som ni inte kanske har testat förut?

-Vi har inte spelat så mycket när alla är sordinerade, det är ganska snyggt, tycker jag.

-Men också sådana här effekter är roliga att spela.

-Spela med plunger.

-Ja precis, wah wah, det är ju kul.

-Och att det används rätt, att det är grejor som hörs.

-Glissando i trombonerna...

-Det måste finnas.

Om man pratar höga och låga toner, vad tycker ni är mest intressant och roligt att spela?

-Om det ligger för högt blir det bara skrikigt och kixfest... tycker jag.

-Det är ju lite kul...

Finns det några musikaliska uttryck som ni skulle vilja testa som ni inte har i er nuvarande repertoar?

-Vi har ingen improvisation, alltså det kan ju vara en period där man improviserar över typ fyra toner och så spelar alla de tonerna så att det blir som ett kluster, lite sådana prylar är ju kul.

Vad säger ni andra?

-Mmm...

-Det var en bra idé.

Slagverk:

När är det som roligast att spela era instrument, och varför?

-Jag känner att, när man spelar slagverk ibland så är det ofta att man har lite att göra och det sätter stopp för det musikaliska flödet, eftersom allt man gör är att räkna takter och så har man ett slag, så man liksom inte kommer in i musiken... Om man bara har lite att göra är det bra att göra det direkt, eller vad man nu ska säga... istället för att hålla energin uppe.

-Jag håller med om att det är roligare när det finns saker att göra... och om man är flera slagverkare att alla spelar hyffsat mycket. Det behöver liksom inte vara hela tiden, så att vi får samarbeta mycket, men också samarbeta med andra instrument. Liksom att man har grejor som kommunicerar med varandra i hela orkestern.

-Nu har vi med chimes till exempel (i Battlefield), av allt vi spelar så är det med fyra toner en gång. Och det känns som att de passar där, men ska man ha med ett instrument så ska det vara väldigt, väldigt viktigt eller så ska det vara med lite mer.

När ni spelar hela orkestern, när är det som roligast att spela tillsammans. Kan ni ge exempel på samspelet och vilken typ av musik?

-Alltså, jag tycker det är kul när man har vissa markeringar över allt, eller om vi markerar samtidigt som hela bleckblåssektionen, väldigt kraftfullt.

-Vi tycker om kraft, fortissimo, det är ju härligt när man får röja lite.

-Det finns ju delar av orkestern som är väldigt perkussiva, och då är det bra om man kan ha ett samspel mellan, till exempel brass och slagverk då.

-Jag håller med om när man ska typ markera olika saker. Men sedan tycker jag att det är roligt att spela när det är typ fartfyllt liksom, inte när det är för sakta då kan man tröttna, utan när det liksom händer saker.

-Jo, man vaknar till lite då.

-Jag kanske kan nämna det, på Battlefield vi kör nu, tycker jag att den roligaste delen jag har, det är när det är svårt, alltså tekniskt sett svårt att spela, men samtidigt väldigt kul. Alltså jag har typ sextondelar, jag har snabba byten mellan olika pukor och sådant.

-Själva musiken i helhet där är ju, den sätter ju sig på hjärnan och då är det kul. Om det liksom är för taget ur luften sådär, så brukar det kännas lite... taget ur luften helt enkelt (skratt).

Här får jag en fråga om min musik och jag svarar att jag komponerat både konstigt och mera lättlyssnat och tycker att båda sorterna är väldigt kul att jobba med.

-Jag tycker också om när det är lite blandat liksom, ett stycke behöver inte ha samma karaktär, det kan vara en del som är väldigt atonal och konstig och sedan kommer något groove:igt, jag gillar när det växlar lite.

Vad tycker ni kännetecknar ett riktigt bra orkesterstycke, vilka ingredienser bör finnas med?

-Något som jag letar efter i bra stycken det är övergångar mellan olika känslor i stycket, om man går från en långsam, till en mer kraftigare version och sedan tillbaka till en lite snabbare. Så själva övergången mellan där, det är nästan viktigare än innehållet i delarna. För det är dom som binder samman hela stycket.

Kan man säga variation?

-Ja.

Vad tycker du?

-Jag tycker också om när det är lite variation, så det inte bara blir samma utan att det händer lita saker.

Är det några speciella instrument som ni tycker, det här skulle jag vilja ha med?

-Trummor, trummor, trummor...

Någon speciell typ av trummor?

-Men du tycker ju om att spela mallets...

-Ja, det också, ja, jag kan nog inte bestämma mig... trummor är ju roligt att spela och det är ju ett instrument där en hel slagverkssektion kan enas och jamma på utan att det stör för mycket... fast jag kan inte bestämma mig...

-Jag gillar virveltrumma, att lägga typ sextondelar, åttondelar, sjättedelar (sextoler), och så olika markeringar och sådant... så man får leka runt med sådant så att det blir någon slags stadigt åttondels... ta, ta, ta, ta, taka... groove:igt, varierat och så.

-Och bastrumma är ju alltid trevligt att ha.

-Och timpani är ju också...

-Vibrafon är ju jättetrevligt när det är med, om man får fram det på ett bra sätt liksom. Ibland har vibrafon varit med och man har känt att, vad har den för mening liksom? Det låter fint men... Jag tycker om vibrafon, den får en annan karaktär, musiken, på något vis, när det är vibrafon med liksom.

Det perfekta orkesterstycket, kan ni beskriva det?

-Ginastera, sats fyra, Malambo. Där har man liksom saker att göra, det är ju ett rätt kort stycke, rätt simpelt. Men man kan liksom känna hur man spelar ett ostinato, som liksom går runt, som är lite tekniskt ansträngande, kanske, men man har att göra, inte konstig klang, utan man kan vara stabil... Det blir lätt att få ett samspel med resten av orkestern och man kommer in i musiken på ett annat sätt.

Finns det något som ni är nyfikna på, som ni inte har testat i ett orkesterstycke, som ni skulle vilja testa?

-Man har ju sett många stycken där man faktiskt har sönder saker, det har jag aldrig gjort, det vore jätteroligt.

-Ja någonting galet!

-En gång hade jag ett stycke där det stod i noterna att man skulle spela på ett grytlock, men jag fick inte göra det, det hade varit jättekul.

-Konstiga saker, alltså inte normala instrument.